

บทวิจารณ์หนังสือ

What Is This Thing Called Happiness?.

By Fred Feldman.

New York. Oxford University Press, 2010.

pp. 286. ISBN 978-0-19-957117-8 Hardcover \$45.00.

บทวิจารณ์โดย เทพทวี โชควสิน*
Theptawee Chokvasin

สาขาวิชาศึกษาทั่วไป สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

หลังจากหนังสือสองเล่มก่อนหน้าของ เฟร็ด เฟลด์แมน (Fred Feldman) คือ “ประโยชน์นิยม สุขนิยม และการละทิ้ง: รวมบทความว่าด้วยจริยปรัชญา” (*Utilitarianism, Hedonism, and Desert: Essays in Moral Philosophy*) (1997) และ “ความรื่นรมย์และชีวิตที่ดี: ว่าด้วยลักษณะ ความหลากหลาย และความมีเหตุผลน่าเชื่อถือได้ของสุขนิยม” (*Pleasure and the Good Life: Concerning the Nature, Varieties, and Plausibility of Hedonism*) (2006) ออกสู่บรรณพิภพแล้ว หนังสือเล่มล่าสุดนี้ของเขา คือ “สิ่งที่เรียกว่าความสุขนั้นคืออะไร?” (*What Is This Thing Called Happiness?*) (2010) ก็ถือได้ว่าเป็นความพยายามอีกครั้งหนึ่งในการนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับสุขนิยม (hedonism) ซึ่งเป็นทฤษฎีหนึ่งในปรัชญาแขนงจริยศาสตร์ (ethics) ที่เป็นจุดยืนของเขามาตลอด

“ความสุข” ได้รับความมองว่าเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งในชีวิตของมนุษย์หลาย ๆ คน หรืออาจจะสำคัญที่สุดด้วยซ้ำไปเพราะไม่ว่าใคร ๆ ก็มักจะมองหา หรือเมื่อเจอแล้วก็พยายามเข้าหาและรักษาไว้ให้นานที่สุด ทว่าความสุขนั้นมีหน้าตาเป็นอย่างไรกันแน่ ? นักวิชาการที่ศึกษามันไม่ว่าจะในทางปรัชญาหรือจิตวิทยามีคำตอบที่ลงตัวกันแล้วหรือยังเพื่อที่จะบอกใครต่อใครได้ถึงธรรมชาติที่แท้จริงของความสุข ?

หนังสือเล่มนี้ เฟลด์แมนแบ่งออกเป็นสามตอนเพื่อการนำไปสู่การตอบต่อปริศนาดังที่ระบุไว้ในชื่อหนังสือนั่นเอง ตอนที่ 1 คือการให้เหตุผลเพื่อพิสูจน์ก่อนว่ามีอะไรบ้างที่ไม่ใช่ความสุข ตอนที่ 2

* ผู้เขียนที่ให้การติดต่อ โทร.+66 4422 4346 โทรสาร +66 4422 4212
E-mail Address: thankgod@sut.ac.th

คือการเริ่มให้เหตุผลเพื่อระบุว่าความสุขคืออะไร ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญของงานชิ้นนี้ เพราะมีทฤษฎะ โดยตรงที่เฟลด์แมนเสนอซึ่งมีชื่อเรียกว่า “สุขนิยมเชิงเจตคติ” (attitudinal hedonism) รวมอยู่ด้วย ส่วนตอนที่ 3 เป็นการกล่าวถึงนัยของแนวทางที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคตเกี่ยวกับการศึกษาความสุข ในเชิงประจักษ์

ก่อนที่จะเข้าสู่การอภิปรายในคำถามนั้น บทที่ 1 ของเฟลด์แมนก็อุทิศเนื้อที่ให้การกล่าวถึง ปัญหาของมโนทัศน์ “ความสุข” เฟลด์แมนพบว่านักปรัชญารุ่นก่อนหน้าเขาหลายคนมักจะตอบผิด ทางของคำถามโดยไม่ระวัง (หน้า 6) เช่นคำตอบที่ว่า ความสุขคือจำนวนของความรื่นรมย์ที่มนุษย์ ผู้หนึ่งมีในชีวิตของเขา (มิลล์และเบนแรม) หรือคำตอบที่ว่า หนทางสู่ความสุขที่แน่นอนที่สุดต้อง ก่อปรไปด้วยการกำจัดความปรารถนาที่มีอาจเติมเต็มได้โดยง่าย (เฮโน) หรือคำตอบที่ว่า หนทางหลัก ของการเพิ่มความสุขก็คือการรักษาความปรารถนาทั้งหมดของตนไว้ ทว่าก็ต้องยังเพิ่มแรงให้มากขึ้น เพื่อเติมเต็มพวกมันเข้าหาตนเอง (อริสโตเติล) เฟลด์แมนมองว่าการตอบคำถามแบบนี้ ไม่ได้ดีว่า ตอบโดยตรงว่า “ความสุข” ในตัวมันเองแท้ ๆ คืออะไร แต่กลับเป็นการตอบว่าอะไรเป็นสิ่งที่ทำให้เกิด ความสุข ซึ่งเป็นการตอบไม่ตรงคำถาม และไม่ใช่ว่าเป้าหมายที่เฟลด์แมนจะตอบในงานชิ้นนี้ของเขา (หน้า 8) ปัญหาเชิงมโนทัศน์ของ “ความสุข” อีกประการหนึ่งคือ บางครั้งมีการใช้อย่างสับสนต่อคำว่า ความสุขซึ่งมีนัยเชิงบรรยาย (descriptive) (เช่นที่บรรยายว่าบุคคลผู้หนึ่งกำลังมีสภาวะทางจิตใจที่ เป็นสุข) กับนัยเชิงประเมินค่า (evaluative) (เช่นที่ประเมินว่าเมื่อบุคคลผู้หนึ่งมีความสุขหมายถึงการ มีชีวิตที่ดี มีความเป็นอยู่ที่ดี) เฟลด์แมนออกตัวกับผู้อ่านไว้ก่อนว่า แทบทั้งเล่มของงานชิ้นนี้ เขาจะ พุดถึงความหมายของความสุขที่นัยเชิงบรรยายนั้น (หน้า 10)

เมื่อเข้าสู่ตอนที่ 1 ของหนังสือ ซึ่งประกอบด้วยบทที่ 2 ถึงบทที่ 5 เฟลด์แมนก็แสดงข้อโต้แย้งต่อ ทฤษฎะสุขนิยมที่เข้าใจคิดเกี่ยวกับความสุข สุขนิยมของเบนแรม มิลล์ และชิตจิวค ได้รับการกล่าวถึง ว่าเป็นสุขนิยมเชิงผัสสะ (sensory hedonism) เห็นได้จากการนิยามว่า การกระทำที่ก่อให้เกิดความสุข ตามหลักมหสุข (The Greatest Happiness Principle) หมายถึงการกระทำที่มุ่งให้เกิดความรื่นรมย์ และ มุ่งให้หลีกเลี่ยงออกจากความเจ็บปวด (มิลล์) หรือปลอดภัยจากความเจ็บปวด (เบนแรม) หรือเมื่อ หักลบกันแล้วระหว่างความรื่นรมย์และความเจ็บปวด เหลือจำนวนของความรื่นรมย์ในส่วนที่มากกว่า (ชิตจิวค) เฟลด์แมนแย้งว่าความรู้สึกทางผัสสะที่ว่ารื่นรมย์หรือเจ็บปวดนั้นเป็นคนละเรื่องกับความสุข บางครั้งบุคคลผู้หนึ่งก็มีความสุขได้ในขณะที่ไม่ได้รับรู้ความรู้สึกเจ็บปวดใด ๆ แต่ก็ไม่ได้กำลังมีความ รื่นรมย์ใด ๆ ด้วย (หน้า 24) ความสุขน่าจะต้องมองหากจากเจตคติที่เรามีต่อสิ่งที่เกิดขึ้น หรือต่อสิ่งใด ๆ ที่เรากำลังคิดถึงมันอยู่ ไม่ใช่ว่าเป็นความรู้สึกรื่นรมย์หรือเจ็บปวดมากหรือน้อยที่เรามี (หน้า 35)

ต่อมา มีคำถามว่า ใช่หรือไม่ที่ความสุขที่แท้จริงนั้นต้องเป็นความสุขแบบภววิสัย (objective happiness) ซึ่งมีนักปรัชญาที่ชื่อ แดเนียล คาห์นีมาน (Daniel Kahneman) ตอบรับจุดยืนดังกล่าวนี้ คาห์นีมานใช้มโนทัศน์ “ประโยชน์สุขเชิงขณะเวลา” (instant utility) ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลผู้หนึ่ง

กำลังมีแนวโน้มทางจิตใจอย่างเข้มแข็งที่จะมีประสบการณ์ในช่วงเวลาขณะหนึ่งต่อไป หรือมีในทางตรงกันข้ามคือต้องการที่จะหยุดประสบการณ์ในช่วงเวลาขณะนั้นไม่ให้มีต่อไป คานธีนิมานมองว่าถ้ายังต้องการให้คงอยู่ ก็แสดงว่าช่วงเวลานั้น ๆ บุคคลผู้นั้นกำลังมีความสุข ช่วงเวลาของประโยชน์สุขเชิงขณะเวลาในเชิงบวกยังมีจำนวนมากกว่าในเชิงลบ ก็แสดงว่าบุคคลผู้นั้นมีความสุขมาก ทว่าเฟลด์แมนก็มีข้อโต้แย้งว่า ช่วงเวลาที่มากเช่นนั้นก็ยังเป็นคนที่ละอย่างกับการที่จะกล่าวได้เต็มที่ว่าบุคคลผู้นั้นมีความสุข ตัวอย่างเช่นที่ว้าเฮเลนอาจได้รับการทำทนายให้ແ່ແจนในถึงน้ำเย็นเพื่อแลกกับเงินรางวัล เธออาจจะต้องการให้ประสบการณ์การคงทนที่จะແ่งແจนไว้เช่นนั้นดำเนินต่อไปเพื่อต้องการเงินรางวัล หรือเธออาจต้องการหยุดประสบการณ์เช่นนั้นเพราะเริ่มเจ็บปวดก็ได้ ซึ่งนี่เป็นปัญหาความกำกวมในทฤษฎีของคานธีนิมาน นั่นเพราะความคงทนที่จะดำเนินประสบการณ์นั้นหมายถึงในระดับใดกันแน่ หมายถึงเฉพาะความปรารถนาภายใน (intrinsic) หรือเฉพาะความปรารถนาภายนอก (extrinsic) หรือต้องเป็นความปรารถนาในภาพรวมทั้งหมด (overall) จึงจะตัดสินตามทฤษฎีของคานธีนิมานได้จริงๆว่า บุคคลผู้นั้นมีความสุข (หน้า 42-43)

มีอะไรอื่นอีกหรือไม่ที่ไม่ใช่ความสุข ? เฟลด์แมนตอบว่าทัศนคติความชื่นชอบ (preferentism) และทัศนคติความพึงพอใจกับชีวิตโดยรวม (whole life satisfaction) ก็ไม่ใช่ทัศนคติที่นิยามความสุขได้จริง ทัศนคติความชื่นชอบนั้นหมายถึงการได้เติมเต็มความปรารถนา หรือก็คือความสมหวังในสิ่งที่ปรารถนานั่นเอง เช่นที่นักปรัชญา เวย์ ดาวิส (Wayne Davis) เสนอว่าความสุขนั้นเกิดขึ้นจากการที่สิ่งที่เราเชื่อและคาดหวังให้เกิดขึ้นนั้น ได้เกิดขึ้นจริง ๆ แต่เฟลด์แมนก็มีตัวอย่างแย้ง เช่นที่ว่าสมมติกรณีของซูซานที่มองโลกในแง่ร้ายเสมอว่าสิ่งใด ๆ ในโลกนี้ก็ไม่เคยเข้าข้างเธอเลย เช่นไม่ว่าอย่างไรก็จะเรียนปริญญาเอกไม่ได้ ตีพิมพ์บทความในวารสารที่มีชื่อเสียงไม่ได้ เธอมีความปรารถนาเช่นนี้ตลอดและก็ไม่เคยมีความสุขเลยเพราะเธอเองก็เชื่อถืออย่างลึกซึ้งว่าทุกสิ่งเป็นไปไม่ได้สำหรับเธอ สมมติต่อมาว่าจิตแพทย์รักษาเธอด้วยการให้กินยาซึ่งก็ทำให้เธอรู้สึกดีขึ้น เธอกล่าวว่าก็ยังคงปรารถนาเรื่องเดิม ๆ ที่เคยต้องการ แต่ตอนนี้ไม่ทุกข์มากเหมือนแต่ก่อน หากเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นได้จริงก็แสดงว่าการที่ยังไม่สมหวังก็ไม่ได้แปลไปด้วยว่าจะต้องไม่มีความสุข (หน้า 64-65) ส่วนทัศนคติความพึงพอใจกับชีวิตโดยรวมนั้น เฟลด์แมนพบว่า เป็นทัศนคติที่เป็นที่นิยมกันมากในหมู่นักวิชาการด้านจิตวิทยาและปรัชญาปัจจุบัน โดยมากจะเป็นการเชื่อว่ามนุษย์ผู้หนึ่งจะมีชีวิตที่เป็นสุขได้ก็หมายถึงว่าชีวิตทั้งชีวิตของเขานั้นอยู่ในหนทางที่เขาพึงพอใจกับชีวิตเมื่อมองโดยรวม ๆ ข้อวิจารณ์สำคัญข้อหนึ่งที่เฟลด์แมนใช้ได้แย่งก็คือ ในบางขณะของช่วงชีวิต มนุษย์ผู้หนึ่งก็อาจตัดสินได้ว่าตนเองกำลังมีความสุขในช่วงขณะสั้น ๆ นั้น โดยไม่จำเป็นต้องมาจากการตัดสินจากชีวิตโดยรวม ๆ ของตนว่ามีความสุขหรือไม่แต่อย่างใด (หน้า 90)

เมื่อเริ่มเข้าส่วนที่ 2 ของหนังสือ ซึ่งประกอบด้วยบทที่ 6 ถึงบทที่ 11 เฟลด์แมนก็เริ่มเปลี่ยนมาสู่การเสนอจุดยืนของตนเอง ซึ่งก็คือทฤษฎีสุนิยมเชิงเจตคติ เฟลด์แมนกล่าวว่า สุนิยมของเขาอยู่ที่

การนำเสนอเจตคติของบุคคลในรูปแบบของข้อความแบบประพจน์ (propositional) เมื่อบุคคลนั้นกล่าวถึงสิ่งสิ่งหนึ่ง เช่นถ้าทอมได้กล่าวว่าเขามีความรื่นรมย์ “ที่ได้อาศัยอยู่ในเมสซาซูเซตส์” เฟลด์แมนตีความว่า ข้อความดังกล่าวมีการกล่าวถึง “วัตถุ” ที่เป็นที่ยอมรับความรื่นรมย์ของทอม ซึ่งวัตถุดังกล่าวก็คือสภาวะการณ์ (state of affairs) ของ “การที่ทอมอาศัยอยู่ในเมสซาซูเซตส์” เห็นได้ว่าการตีความเช่นนี้ไม่ใช่การมุ่งพูดถึงตัวความรื่นรมย์เชิงผัสสะแบบที่มีลึหรือเบนแรมเคอธบาย แต่มุ่งพูดถึงความรื่นรมย์เชิงเจตคติ (attitudinal pleasure) แทน ความรื่นรมย์เชิงเจตคตินี้หมายถึงการมีเจตคติแบบเข้าหา (pro attitude) ส่วนที่ตรงกันข้ามคือ ความไม่รื่นรมย์เชิงเจตคติ (attitudinal displeasure) ซึ่งเป็นเจตคติแบบต่อต้าน (con attitude) (หน้า 109-113) เจตคติเช่นนี้ หมายถึงว่ามีวัตถุที่เป็นสภาวะการณ์ที่ยอมรับการมีความรื่นรมย์ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล เขาเองย่อมมี “ความเชื่อ” บางประการที่ว่า เขากำลังหิวยื่นอาการแห่งความรื่นรมย์นั้นให้กับ “บางสิ่ง” ได้ การตัดสินใจเช่นนี้จึงเป็นคุณลักษณะกับการ “รู้สึก” ในทางผัสสะ ส่วนที่เฟลด์แมนเน้นย้ำอีกประการหนึ่งคือความแตกต่างระหว่างความรื่นรมย์เชิงเจตคติภายใน (intrinsic attitudinal pleasure) กับ ความรื่นรมย์เชิงเจตคติภายนอก (extrinsic attitudinal pleasure) ซึ่งแตกต่างในจุดที่ว่า ความรื่นรมย์เชิงเจตคติภายในนั้นหมายถึง “เมื่อบุคคลกำลังรื่นรมย์กับสภาวะการณ์ p เมื่อและต่อเมื่อเขากำลังรื่นรมย์กับสภาวะการณ์ p นั้นในตัวเอง ไม่ใช่ว่ามีสภาวะการณ์อื่น q ที่บุคคลผู้นั้นมองว่าเขารื่นรมย์กับ p เพียงเพราะเขาเห็นว่า p เกี่ยวพันอยู่กับ q และเขารื่นรมย์กับ q ” ส่วนความรื่นรมย์เชิงเจตคติภายนอกให้หมายถึงความรื่นรมย์อื่น ๆ ที่ไม่ได้เกิดขึ้นแบบภายในเช่นนั้น (หน้า 117-118)

สุขนิยมเชิงเจตคติเกี่ยวกับความสุขในทรศนะของเฟลด์แมนจึงให้ความหมายแก่ความสุขว่า ในเวลาที่บุคคลมีความสุขนั้น คือการมีคุณภาพโดยรวมเชิงบวกของความรื่นรมย์เชิงเจตคติที่เกิดขึ้นภายใน ณ เวลานั้น มากกว่าความไม่รื่นรมย์เชิงเจตคติที่เกิดขึ้นภายใน ทว่าความรื่นรมย์ในที่นี้ต้องไม่ถูกตีความในเชิงผัสสะ แต่ต้องเป็นไปในเชิงเจตคติ (หน้า 137)

เมื่อเข้าสู่บทที่ 8 ถึงบทที่ 9 เฟลด์แมนก็เริ่มกล่าวถึงประเด็นที่เป็นพื้นฐานลงไปอีกกว่าบทก่อนหน้า นั่นคือประเด็นที่ว่าทำไม “ความสุขจึงเป็นสิ่งที่ดี” (happiness is The Good) ประเด็นเช่นนี้คือประเด็นว่าด้วยคุณค่าของความสุขซึ่งทรศนะที่มีมาแต่ดั้งเดิมนั้นเรียกสิ่งนี้ว่า “ยูดาโยโมนี” (Eudaimonia) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการพูดถึง “สวัสดิภาพ” (welfare) ด้วย คุณค่าในการใช้ชีวิตของมนุษย์มิได้มากมายและหลากหลาย อีกทั้งมีการประเมินสวัสดิภาพได้จากหลากหลายมุมมองและวิธีการด้วย ซึ่งนี้ทำให้เกิดทฤษฎีที่หลากหลายต่อการตีความยูดาโยโมนี เช่นมองว่าชีวิตที่ดีนั้นคือชีวิตที่มีจริยธรรม ทว่าเฟลด์แมนมองว่าสวัสดิภาพของชีวิตย่อมหมายถึงการมีชีวิตที่เป็นสุขด้วย และความสุขในที่นี้ก็ควรเป็นความสุขในความหมายเฉพาะตามทรศนะที่เขาเสนอมา เขาจึงไม่เห็นด้วยที่จะโยงชีวิตที่ดีกับชีวิตที่มีจริยธรรมเข้าด้วยกันราวกับว่าเป็นถ้อยคำที่ใช้เรียกแทนกันได้ ทั้งนี้เพราะไม่ตรงกันไปเสียทั้งหมดระหว่างความหมายของคำว่า “ความสุข” (แบบที่ใช้ในภาษาปกติ) กับคำว่า

“ความดีในทางจริยธรรม” หรือกับคำว่า “ความเป็นอยู่ที่ดี” (well-being) หรือ “คุณภาพชีวิต” (quality of life) อีกทั้งสวัสดิภาพในการใช้ชีวิตของบุคคลผู้หนึ่งต้องประกอบจากหลากหลายคุณค่า จริยธรรมจึงควรได้รับการมองว่าเป็นเพียงส่วนประกอบส่วนหนึ่งเท่านั้น

ส่วนที่ 3 ของหนังสือ ซึ่งประกอบด้วยบทที่ 12 ถึงบทที่ 14 เฟลด์แมนได้ประมวลแนวคิดในทางปรัชญาว่าด้วยสุขนิยามที่เขาเสนอขึ้นมานั้นเพื่อนำเข้าไปประยุกต์ใช้กับการศึกษาความสุขในเชิงประจักษ์ที่ศึกษากันในทางจิตวิทยา เช่นที่เห็นได้จากงานของนักจิตวิทยาที่แจกแบบสอบถามความสุขของบุคคล หรือจากแบบประเมินระดับการมีความสุข เฟลด์แมนแนะนำว่าควรที่จะตีความความสุขตามที่เขานิยามว่าหมายถึงความรื่นรมย์เชิงเจตคติภายใน การพูดในส่วนที่ 3 ของเฟลด์แมนนี้ เขาเองก็ทราบดีว่าเป็นขอบเขตที่เกินกว่าการวิเคราะห์ในทางปรัชญาของเขา แต่เขาก็เห็นว่าเกิดประโยชน์มากกว่าถ้ามีการเอื้อความรู้จากต่างสาขากันได้ เช่นที่เขาเองก็กล่าวไว้ในบทที่ 1 แต่แรกแล้วว่าสนใจการตีความเชิงสถิติที่นักจิตวิทยาวิเคราะห์ระดับความสุขของคนยุโรปและอเมริกาเหนือตั้งแต่เด็กจนถึงวัยสูงอายุที่เป็นโค้งรูปตัว U (U-shaped curve) คล้ายรอยยิ้ม ซึ่งพบค่าเฉลี่ยโดยทั่วไปว่ามีความสุขดีในวัยเด็ก แต่ค่อย ๆ ลดลงในวัยผู้ใหญ่ และกลับมาสูงขึ้นอีกครั้งในวัยสูงอายุ (หน้า 1) เฟลด์แมนหวังว่าการตีความความสุขในนิยามที่เขาแนะนำใหม่นั้นจะช่วยให้เกิดความแม่นยำตรงมากขึ้นในการทำงานของนักจิตวิทยา เพื่อที่จะมีมุมมองในการตีความปรากฏการณ์ได้ถูกต้องยิ่งขึ้น

หนังสือของเฟลด์แมนเล่มนี้ถือได้ว่าเป็นตัวอย่างของหนังสือทางปรัชญาที่เขียนดีมากในแง่ของการนำเสนอประเด็น การแบ่งเป็นสามตอนของเขาทำให้ผู้อ่านจะทราบได้อย่างชัดเจนว่าเขากำลังพูดในจุดยืนใดอยู่บ้าง นั่นคือทราบได้ว่าตอนที่ 1 เป็นการโต้แย้งทฤษฎีที่ตนไม่เห็นด้วย ตอนที่ 2 เป็นการเสนอทฤษฎีที่เป็นจุดยืนของตน และตอนที่ 3 เป็นการประยุกต์ใช้ในสาขาวิทยาการด้านอื่น จุดเด่นอีกประการหนึ่งของเฟลด์แมนคือการยกตัวอย่างสมมติที่ชัดเจนเห็นเป็นรูปธรรมได้ เช่นกรณีตัวอย่างของชูซาน ทอม ดังที่กล่าวไป หรือตัวอย่างอื่น ๆ อีกมากมายที่ผู้เขียนไม่ได้กล่าวถึงนั้น ก็ช่วยให้เห็นภาพได้ชัดเจนตามข้อโต้แย้งที่เฟลด์แมนต้องการเสนอ ในที่แรกผู้อ่านอาจจะคิดว่าการพูดถึงเรื่องความสุขซึ่งเป็นเรื่องนามธรรมนั้น ก็อาจจะต้องเจอภาษาที่เป็นนามธรรมอยู่มากพอสมควร แต่เฟลด์แมนก็กลับข้อจำกัดนี้ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ดี อาจจะพบความไม่คงที่บางประการในงานของเฟลด์แมนได้บ้าง ถ้าผู้อ่านติดตามงานเขียนของเขามาพอสมควร จะพบได้ว่าเขาเคยมีบทความหนึ่งที่เขียนไว้ก่อนหน้านี้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2002 คือ “ชีวิตที่ดี: การปกป้องทฤษฎีสุขนิยามเชิงเจตคติ”^{*} จะเห็นได้ว่าเขามีการพูดถึง

^{*} Feldman, Fred. (2002). The Good Life: A Defense of Attitudinal Hedonism. In *Philosophy and Phenomenological Research* 65 (3) : 604-628.

“ความสำราญ” (enjoyment) เป็นคำสำคัญอีกคำหนึ่งในทฤษฎีสุนิยมเชิงเจตคติของเขาว่าไม่ได้เป็นความรู้สึก (feeling) แต่เป็นเจตคติอย่างหนึ่ง ทั้งนี้เพราะความสำราญจะต้องมีสัจภาพเชิงประพจน์ (propositional entities) หรือสภาวะการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งมาเป็นวัตถุรองรับมัน อย่างไรก็ตามก็กลับพบว่าแนวคิดคล้าย ๆ กันนี้ดูเหมือนจะถูกรวบไปพูดกับคำว่า “ความรื่นรมย์” นั่นเอง ซึ่งก็ทำให้ผู้ที่ติดตามอ่านย่อมเกิดคำถามตามมาว่า ตกผลแล้วสองคำดังกล่าวนี้จะถือว่ามีความหมายอย่างเดียวกันจริงหรือไม่ในทฤษฎีของเฟลด์แมน

อีกประการหนึ่ง ผู้เขียนเองก็เห็นว่าการให้ความหมายต่อ “ความรื่นรมย์” ที่ตรงกันข้ามกับ “ความเจ็บปวด” นั้น เฟลด์แมนเองก็ยังไม่ได้ให้ความหมายไว้ชัดเจนพอที่จะตอบปัญหาบางประการได้ เฟลด์แมนเองทำได้ดีขึ้นในการที่จะโยกคำเหล่านั้นจากทฤษฎีสุนิยมแบบเดิมของมิลล์หรือเบนแธมเข้ามาพิจารณาในเชิงเจตคติแทนที่จะพิจารณาในเชิงความรู้สึกทางผัสสะ ทว่าก็ยังอาจจะพบปัญหาบางประการอยู่ไม่ว่าจะในแบบเดิมหรือแบบที่เขาเสนอมาใหม่นี้ นั่นก็คือมโนทัศน์ทั้งสองนั้นแบ่งแยกกันได้อย่างชัดเจนหรือไม่ มนุษย์บางคนที่มีความเจ็บปวดจากความอาฆาตแค้นภายในจิตใจ ทว่าก็ยังต้องการที่จะมีเจตคติที่แน่วแน่ที่จะเก็บความทรงจำที่เลวร้ายเพื่อการแก้แค้นต่อไป เชื่อว่าความแค้นที่ระอุอยู่นั้นทำให้ชีวิตของคนมีความหมาย ซึ่งเจตคติเช่นนี้เขาก็ยินดีและรื่นรมย์ที่จะอยู่กับมันอีกด้วย เช่นนี้แล้วเราจะตัดสินใจได้หรือไม่ว่าบุคคลผู้นี้กำลังมีความสุข ผู้เขียนจึงมองว่าการที่ยังไม่ทำให้ชัดเจนดีพอต่อความหมายของมโนทัศน์สำคัญสองประการของเฟลด์แมนนั้น ก็ทำให้เกิดปัญหาใหม่ที่ต้องหาคำตอบต่อไปได้ นั่นเพราะไม่อาจแสดงให้เห็นได้ในกรณีดังกล่าวว่าอะไรกันแน่ที่เป็นความรื่นรมย์เชิงเจตคติภายในมากกว่ากันระหว่างตัวความรื่นรมย์หรือความเจ็บปวดที่ใจของเขายังคงเก็บความอาฆาตแค้นไว้นั้น และหากว่าในกรณีนี้อาจจะเป็นตัวเดียวกันก็ได้เสียแล้ว ก็จะทำให้ไม่มีอะไรมาตัดสินว่ามโนทัศน์ทั้งสองนั้น อะไรเป็นเจตคติภายใน และอะไรเป็นเจตคติภายนอกมากกว่ากัน

หนังสือ “สิ่งที่เรียกว่าความสุขนั้นคืออะไร?” ของเฟลด์แมนเล่มนี้ถือได้ว่าทำหน้าที่ของมันได้สมบูรณ์ในระดับหนึ่งในการพยายามตอบคำถามที่มนุษย์แสวงหาคำตอบกันมานาน แม้ในอนาคตอาจจะเป็นไปได้ที่ข้อเสนองานของเฟลด์แมนอาจจะถูกตรวจสอบว่ามีข้อผิดพลาด ทว่าผู้เขียนก็มองหนังสือเล่มนี้ในแง่ดีมากกว่า นั่นก็คือ เฟลด์แมนได้ยกตัวอย่างของมนุษย์หลาย ๆ แบบที่ตัดสินความสุขหรือความทุกข์ต่าง ๆ กันไป วิธีของการตัดสินก็มีจากหลากหลายมุมมอง ซึ่งบางมุมมองนั้น เราก็อาจจะคิดไม่ถึงมาก่อนอีกด้วย จึงเป็นแง่ดีของหนังสือเล่มนี้ในทรรศนะของผู้เขียนที่ว่าทำให้ผู้อ่านได้เห็นแง่มุมใหม่ ๆ ในการพิจารณาชีวิตของมนุษย์